

Herijking van de EHS voor drie verschillende provincies

— Wieger Wamelink, Rogier Pouwels, Michiel van Eupen en Edgar van der Grift (Alterra Wageningen UR)

Bij het aantreden in 2010 van het kabinet Rutte I is het natuurbeleid drastisch veranderd. De plannen voor de Ecologische hoofdstructuur (EHS), het natuurnetwerk van Nederland, werden versoerd. De herziening van het natuurbeleid bood echter ook kansen om na ruim twintig jaar werken aan de EHS te kijken waar verbetering mogelijk is. Provincies ontwikkelden daarom plannen voor een 'herijkte EHS'. Vijf provincies vroegen aan Alterra om uit te zoeken in hoeverre deze herijkte EHS tot ecologische verbeteringen leidt. In dit artikel beschrijven we de aanpak van de evaluaties van de provinciale plannen voor een herijkte EHS, waarbij we de studies voor Gelderland, Overijssel en Limburg in meer detail beschrijven.

> Voor elk van de drie provincies hebben we de plannen voor de herijkte EHS vergeleken met de oorspronkelijke plannen voor de EHS. Hiervoor hebben we de effecten op de ruimtelijke samenhang in beeld gebracht, nieuwe ruimtelijke knelpunten benoemd en advies uitgebracht over hoe de knelpunten kunnen worden weggenomen. De ruimtelijke samenhang is modelmatig getoetst met het model MetaNatuurplanner (MNP). Dit instrument gebruiken het Planbureau voor de Leefomgeving en Alterra ook voor de nationale evaluatie van de ruimtelijke samenhang van de herijkte EHS.

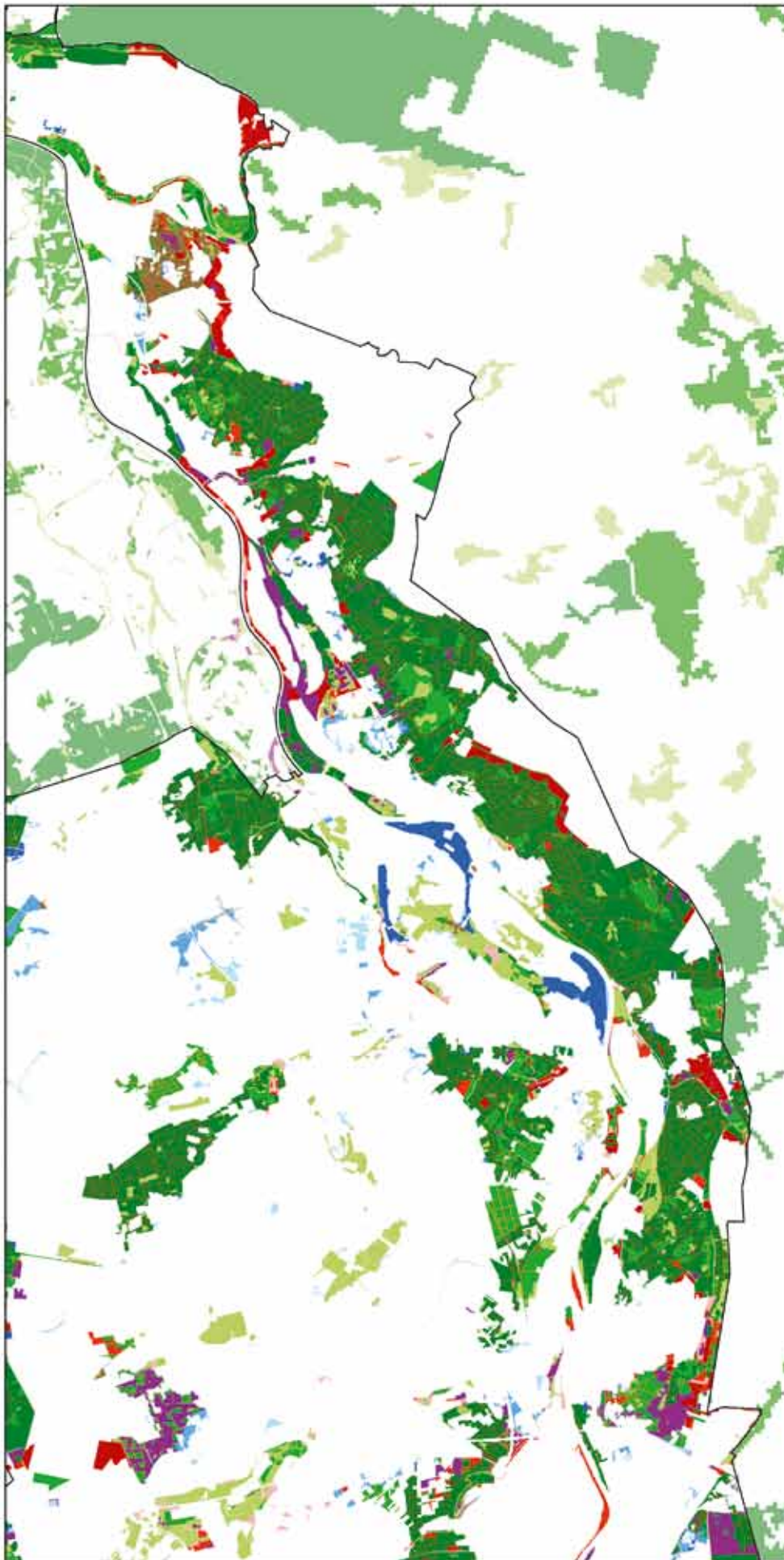
De MetaNatuurplanner is gebaseerd op het principe dat elke dier- en plantensoort een minimum oppervlak aan kwalitatief geschikt leefgebied nodig heeft om duurzaam voor te kunnen komen. Duurzaam voorkomen betekent dat de soort minder dan 5% kans heeft om in 100 jaar uit te sterven. Het minimum oppervlak kan sterk variëren, bijvoorbeeld van 5 ha voor het Geelsprietdikopje tot 3000 ha voor de Blauwe kiekendief. In het gefragmenteerde Nederlandse landschap zijn grote aaneengesloten gebieden met geschikt leefgebied vaak niet meer aanwezig. Het model houdt daarom ook rekening met de capaciteit van soorten om ongeschikte gebieden te overbruggen. Dit zorgt er voor dat soorten in een gefragmenteerd landschap toch voldoende geschikt leefgebied kunnen vinden om duurzaam voor te komen. De MetaNatuurplanner analyseert de ruimtelijke samenhang en kwaliteit van het leefgebied voor een soort en berekent of er ruimte is voor een zogenoemde 'sleutelpopulatie'. Een sleutelpopulatie is een populatie die groot genoeg is om duurzaam voort te kunnen bestaan binnen een natuurnetwerk als de EHS. Een groot leefgebied kan meerdere sleutelpopulaties van een soort bevatten. Voor elke provincie is een lijst van ongeveer 250 dier- en plantensoorten gebruikt om te onderzoeken of deze soorten duurzaam kunnen voorkomen in de herijkte EHS. Per gebied is uiteindelijk het percentage soorten bepaald, waarvoor geldt dat de kwaliteit en het oppervlak van het leefgebied voldoende zijn voor een stabiele populatie. Hierbij is de aanname gehanteerd dat de abiotische kwaliteit en het beheer in de

gebieden conform de gestelde doelen zijn en dat er geen negatieve effecten van klimaatverandering zijn. Een percentage van minder dan 25 van de soorten dat duurzaam kan voorkomen is als slecht aangeduid, 25-50% als matig en meer dan 50% als goed.

Provincie Limburg: inzet van beheergebieden ter compensatie

De geplande herijking zal in de provincie Limburg leiden tot een nieuwe begrenzing van de EHS, waarbij een aantal eerder ingeplande gebieden uit de EHS worden gehaald. Een deel van het verlies aan EHS wordt gecompenseerd door beheergebieden zodanig te lokaliseren dat zij verbindingen vormen tussen verschillende natuurgebieden en bestaande natuurgebieden een groter oppervlak krijgen. Beheergebieden zijn gebieden waar de economische ontwikkeling beperkt wordt en beheersmaatregelen worden genomen ten bate van de natuur. Onze modelberekeningen laten zien dat in verschillende gebieden verspreid over heel Limburg de herijking leidt tot een achteruitgang van de ruimtelijke samenhang (figuur 1). Sommige gebieden die uit de EHS zijn gehaald blijken voor een groot aantal soorten belangrijk. Bij natuur die uit de EHS wordt gehaald gaat het altijd om nog niet bestaande maar wel geplande natuur, nooit om al aanwezige natuur. Vooral soorten van droge graslanden, moerassen, voedselrijke graslanden, akkers en vogelgraslanden krijgen het moeilijk. Juist voor de soorten van droge graslanden is dit zorgelijk omdat deze soorten ook landelijk onder druk staan. Als de herijking wordt vergeleken met het huidig voorkomen van de soorten, dan valt op dat er vooral gebieden met een redelijk grote potentie uit de EHS worden gehaald.

De beheergebieden (niet meegenomen in de MNP-analyse) die deels de uit de EHS gehaalde nieuwe natuurgebieden moeten compenseren, lijken goed gepland te zijn. In veel gevallen werken ze versterkend en kunnen ze de achteruitgang in de ruimtelijke samenhang van de EHS compenseren. Omdat de beheergebieden van mindere kwaliteit zullen zijn dan de natuur binnen de EHS is de verwachting dat dit het verlies van EHS slechts deels kan compenseren.

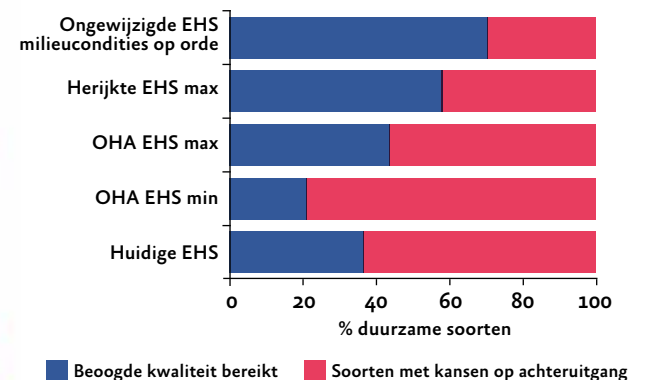

Figuur 1. Verschil in het percentage onderzochte soorten dat duurzaam in stand kan worden gehouden tussen de oorspronkelijke EHS en de herijkte EHS in de provincie Limburg voor het gebied rond de Maasduinen, inclusief de nieuwe beheergebieden. Met natuurnetwerk wordt de overige natuur bedoeld, die geen onderdeel is van de EHS maar van de groenblauwe dooradering.

Verandering in ruimtelijke samenhang

- Blijft EHS in klasse $\geq 50\%$
- Blijft EHS in klasse $\geq 25\%$
- Blijft EHS in klasse $< 25\%$
- Blijft EHS; daalt in klasse
- Blijft EHS; stijgt in klasse
- Onderdeel natuurnetwerk; wordt $\geq 50\%$
- Onderdeel natuurnetwerk; wordt $\geq 25\%$
- Onderdeel natuurnetwerk; wordt $< 25\%$
- Uit EHS gehaald; was klasse $\geq 50\%$
- Uit EHS gehaald; was klasse $\geq 25\%$
- Uit EHS gehaald; was klasse $< 25\%$

Figuur 2. Het percentage onderzochte soorten van de VHR dat naar verwachting duurzaam in stand kan worden gehouden voor verschillende beleidsscenario's voor de provincie Gelderland. Als referenties zijn opgenomen: de EHS bij realisatie van het ongewijzigde EHS beleid met de milieucondities op orde, de herijkte EHS max, OHA EHS max, OHA EHS min en de huidige EHS. OHA staat voor onderhandelingsakkoord tussen het Rijk en IPO en de aanvullingen op dit akkoord volgens de Gedeputeerde Staten van Gelderland. In de minimale variant wordt er minder natuur aangekocht en is het beheer van mindere kwaliteit (OHA-min) dan in de maximale variant (OHA-max). Blauw geeft het percentage soorten waarvoor de beoogde kwaliteit is bereikt.

Provincie Gelderland: rekenen aan realisatie van coalitiedoelen

Voor de provincie Gelderland is de herijkte EHS getoetst aan de coalitiedoelen van het college van Gedeputeerde Staten. In deze paragraaf bespreken we alleen de resultaten voor de langetermijndoelstelling: het realiseren van duurzame condities voor een gunstige staat van instandhouding op nationaal niveau van soorten en habitattypen die beschermd zijn op basis van de EU Vogel- en Habitatrichtlijn.

Bij volledige uitvoering van de Gelderse plannen voor een herijkte EHS komt de langetermijndoelstelling wel dichterbij maar deze wordt niet gehaald. In de nu al gerealiseerde EHS zijn er voor 36 procent van de onderzochte soorten duurzame condities aanwezig. Bij uitvoering van de plannen van het kabinet Rutte I - zoals afgesproken in het Onderhandelingsakkoord Decentralisatie Natuur en de aanvullingen op dit akkoord - ontstaan er naar verwachting voor 44 procent van de onderzochte soorten duurzame condities. Dit percentage neemt toe tot bijna zestig procent als de plannen van de provincie Gelderland en haar partners voor de herijkte EHS volledig worden gerealiseerd, het OHA-max scenario (figuur 2). Deze verbetering is vooral een gevolg van grotere investeringen in de aankoop van gronden en geld voor het beheer van de natuur ten opzichte van de voorstellen van het rijk. Het niveau van de oorspronkelijke EHS - duurzame ruimtelijke condities voor zeventig procent van de onderzochte soorten - wordt echter niet bereikt. Ook is de kans niet uitgesloten dat de Gelderse plannen slechts voor een deel kunnen worden uitgevoerd

- het OHA-min scenario (figuur 2) - wat leidt tot een verslechtering van de situatie: duurzame condities voor slechts circa 20 procent van de onderzochte soorten. Een belangrijke conclusie is ook dat voor geen van de doorgerekende scenario's de langetermijndoelstelling worden gehaald. Ook bij realisatie van de oorspronkelijke plannen voor de EHS zouden deze doelen niet worden gehaald. Daarvoor is niet een versobering maar juist een versterking van de EHS nodig, dus een groter oppervlak natuur en een verbetering van de natuurkwaliteit en ruimtelijke samenhang.

Provincie Overijssel: een stap terug in ambities

In de provincie Overijssel biedt de huidige gerealiseerde EHS duurzame condities voor ongeveer de helft van de onderzochte soorten. De plannen van de provincie voor een herijkte EHS, inclusief de provinciale Groen-Blauwe Hoofdstructuur, verhogen dit tot zestig procent. Aanvullende maatregelen, voorgesteld door de gebiedspartners, leveren nog een extra 1,5 procent op. Vooral de voorstellen rond de watersystemen in Overijssel dragen bij aan een verbetering van de ruimtelijke samenhang. Hiermee worden de populaties van de onderzochte soorten lokaal versterkt. Maar ook in Overijssel zal de herijkte EHS niet de kwaliteit halen van de oorspronkelijk geplande EHS en is ook hier de herijkte EHS dus een stap terug in de ambities.

Kanttekening bij de modelberekeningen

Voor het doorrekenen van de provinciale plannen voor een herijkte EHS is een aantal aannamen

gedaan. We zijn er van uitgegaan dat bestaande problemen met de abiotische kwaliteit, inclusief klimaatverandering, worden opgelost. De problemen zijn op veel plekken echter groot, vooral als gevolg van stikstofdepositie (figuur 3) en verdroging. De abiotiek en ruimtelijk samenhang dienen beide op orde te zijn om soorten duurzaam te laten voorkomen. Sleutelen aan één probleem helpt tot op zekere hoogte wel, dus ook alleen aan ruimtelijke samenhang werken levert wel verbetering op. Landelijk onderzoek laat echter zien dat het oplossen van alle abiotische problemen in de EHS op het ogenblik niet haalbaar is en dat klimaatverandering een deel van de problemen zelfs kan vergroten. De Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) zal er voor moeten zorgen dat ten minste voor de Natura 2000-gebieden een goede staat van instandhouding gerealiseerd wordt voor de aangewezen habitattypen in het gebied. De plannen voor de PAS laten echter zien dat bijvoorbeeld het probleem van stikstofdepositie in Overijssel niet wordt opgelost. Daarnaast laat onderzoek voor de Provincie Noord-Brabant zien dat klimaatverandering een extra opgave geeft voor zowel de grondwaterstand als de stikstofbeschikbaarheid en dus stikstofdepositie. De opgave voor extra water kan wel twintig procent van de huidige opgave bedragen, dat wil zeggen dat er twintig procent meer water nodig is om dezelfde grondwaterstand te bereiken.

Alle provincies zijn gaan samenwerken met gebiedspartners. Deze samenwerking is toe te juichen omdat hiermee de krachten voor het versterken van het natuurnetwerk kunnen worden gebundeld, zoals onze voorbeelden voor de drie provincies laten zien. De provinciale plannen voor een herijkte EHS zijn duidelijk een verbetering vergeleken met de rijksplannen van het kabinet Rutte I voor de herijkte EHS. Echter, in geen van de provincies zorgen de herijkingsplannen er voor dat de oorspronkelijke doelstelling van de EHS wordt gehaald. Ook blijven de internationale langetermijndoelstellingen uit het zicht. Uitvoering van de herijkingsplannen betekent dan ook dat natuurambities moeten worden bijgesteld. De mate waarin dit nodig is, is sterk afhankelijk van de mate waarin de abiotiek binnen de EHS op orde kan worden gebracht. Het gelijktijdig met de uitvoering van de plannen monitoren van de natuureffecten is daarom onmisbaar, zodat bij tegenvallende resultaten snel en gericht kan worden bijgestuurd.<

Wieger.wamelink@wur.nl

Achtergrondinformatie staat in de Alterra rapporten 2011, 2332, 2333, 2417 en Wamelink et al. 2013 Biological Conservation 165: 43-53.

Figuur 3. Stikstofdepositie overschrijdingen voor Natura 2000-gebieden in de provincie Gelderland. Weergegeven wordt het percentage overschrijding ten opzichte van de Kritische Depositie Waarde (KDW) voor stikstof.

